

Könyvszemle

Arany János episztoláris „őszikéi”

A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetében készülő Arany János *Összes Művei* kritikai kiadás az intézet egyik legkomolyabb munkája. Egy napilapban megjelent cikk szerzője évtizedekkel ezelőtt úgy vélte, hogy Sáfrán Györgyi halála miatt ez a sorozat sohasem fog befejeződni, és emiatt erősen kritizálta az Akadémiát. A kritikai kiadás azonban mégis befejeződött, Korompay H. János sajtó alá rendezésében 2015-ben megjelent a sorozat XIX., Arany János 1866–1882 között íródott leveleit tartalmazó kötete. A munka 590 levelet hoz, és a *Függelékben* a korábbi kötetekből kimaradt néhány üzenetet is. A kiadáshoz írott *Bevezetésből* megtudjuk, hogy több száz levél, mely átmenetet képez a hivatali irat és a levél között, még feldolgozatlan és összegyűjtésre vár a Kisfaludy Társaság és a Magyar Tudományos Akadémia iratai között. A most kiadott levelek közül 242 eddig ismeretlen és kiadatlan volt, azaz a kötetben olvasható üzenetek 44%-a.

Nagyon jó olvasói élmény egyben látni azt, ami eddig szétszórtan, egy-egy fénysugarat vetett abba a homályba, mely az adott költő életét vagy a magyar irodalom állapotát jelzi. A kötet segítségével ellenőrizhető számos korábbi feltevés, melyek egy része igazolható, más része elvethető, és ismereteink száma is jelentős mértékben bővülni fog. Az összegyűjtött levelek mindemellett régényszerűen olvashatók. A sorozatnak ez a kötete – akárcsak a megelőzőek –, forrásmunka lesz az elkövet-

kezendő évtizedekben, nemcsak az irodalomtudománynak, hanem Arany politikai kapcsolatai – Eötvös József, Lónyay Menyhért stb. – révén a politikatudományak is, például az Aranyt rendkívül megviselő, Szent István-rend körüli hercehurca miatt, mely eset is itt van először dokumentálva. A kötet emellett segédtudományi forrásgyűjtemény lesz például a komparatiztikának is, ugyanis Victor Hugo elnökletével ekkoriban alakult meg a Nemzetközi Írószövetség, mely Jókai Mórt és Aranyt választja meg tagjainak a magyar írók közül. Az erre vonatkozó anyagok is e kötetben olvashatók. Megalakul Bécsben egy másik nemzetközi társaság, és Aranyt rögtön fel is keresi. Baradlay Aurél révén eddig is sokat tudtunk az öreg filozófról és ügynökről, John Bowringról, akiről a kötet számos, eddig ismeretlen adatot tartalmaz, hiszen Bowring öregkorában ismét érdeklődéssel fordult a magyar irodalom felé, és levelezésbe kezdett Arannal. Egy rendkívül pimasz angol pedig kioktatta Aranyt az angol stílusból. A magyar orientalisztika számára is számos újdonságot tartalmaz a kötet. Politikai okokból eddig is többször emlegették már Arany Jovan Jovanovic Zmajjal folytatott levelezését, melyet a kötet teljes egészében tartalmaz. Arany e levelekben diplomatikusan, de egyértelműen kifejti, hogy miért nem rokonszenvez a magyar közvélemény azon törekvésével, melyek a pánszláv veszélyt idézik a magyar nemzet nyakára. Arany ismeri a magyar néplelket, különösen a nagyszalontai néplelket, és meglátásai még ma is helytállóak.

Arannak tökéletesen igaza volt, hogy Pestre költözése után már nem költözött vissza oda. Az erre vonatkozó adatokban a jegyzetapparátus sem szűkölködik. Arany egyik távoli, oldalági rokona, Kőrösi Mihály leveléből például kiderül, hogy a magyar nép hogy viszonyul a fölkapaszkodott urakhoz, akik az ő kebeléből szakadtak ki, de aztán már csak arra való, hogy az egyszerű nép fiai megfejjék és becsapják őket, és ráadásul a hátuk mögött jökat röhögjenek rajtuk a kocsmában. Kőrösi két levelet is írt, melyek közül az egyik elveszett, és a sajtó alá rendező rekonstruálta, a két levél közül a későbbi maradt fenn, rendkívül rossz helyesírással. Előljáróban annyit, hogy Kőrösi ivott, mint a gödény, az Aranytól kölcsönkért pénzt rögtön el is itta, és sose adta meg.

„Tudni való, hogy hunczutság nélkül nints ember, hát ők se a nélkül való, tsak tугyák mondani a szíp szót, amit János bátyám el hisz is nékik. Én az másét nem iszom, de ők iszák, 20 köblös 2 vikás földemből ki tellik még a János bátyám pize, nem kell asztat filteni, ötven esztendő vagyok, van még időm a dologra, de a Fő Bíró tsak a Gubás Szókéné kocsmájába szaporittya a hazug szót, mert asztat mondá János bátyámról is, hogy tsak meg marad szalontai paraszt ember gyermekének az pesti akademiában is, meg hogy fös-vinyeb a sánta Lévi zsidónál, aszt is gunyolva mondá, hogy János bátyám 2 pengő forintér ma is megkapálná a nagy orosi határt, iljen emberek mondanak én rám tütsköt bogarat, akik másra is csak a rosszat tугyák mondani.” (Arany, 2015, XIX/324–325., Kőrösi Mihály–Arany Jánosnak, 1874. szeptember 17., 2390. sz. (A továbbiakban az idézetek után zárójelbe tett lapszámok erre a kiadásra vonatkoznak.)

Egy Weber Károly nevű ismeretlen személy, senki által soha el nem olvasott költő ír

Arany Jánosnak, 1873. február 16-án:

„Egy névtelen költő ír a hirnevesnek, lelki magányából annak a ki nem magányos.

Nem vagyok többé a gyors fellobanások boldog korában; hajam öszbe vegyül, mint a tied; de még tudok szeretni.

Azon tisztelet és szeretet hódolatát fogadd e sorokban, melyet irányodban, a mióta ismerlek, viseltetem.

De miként jöttem épen most a gondolatra néked kifejezni érzelmeimet, azt tulajdonkép magam sem tudom. Ez éjjel villant meg agyamban, s elrablá álmaimat.

Tán mert e napokban sokat gondoltam reád. Tán mert sokat beszéltem a Kisfaludy társaság gyűlésén koszoruzott költői elbeszélésről, mely tulajdonképp satyra; de olyan, mely a részvét érzelmével van írva.

A felolvasásnál nem voltam jelen; s így csak a lapokban megjelent töredékekből ismerem. Azonnal neked tulajdonítottam; habár, legalább e töredékeknél nélkülözöm azon mélységet, mely humoros költeményeidben is az olvasót anyira elragadja.

Sokan azt állítják, hogy fiad írta.

Bár mint legyen is ez; ez adott impulstus e sorok írására.

És hogy lásd, hogy én is költő vagyok, egy nem rég irt versemet ide melléklek.” (288–290.) Következik a vers, ami nem is teljesen rossz, ma leközölnék. Arany mindenesetre nem válaszolt rá.

Néha a könyvkiadó is megszólal. Mikor Arany először értesült róla, hogy fiának költői hajlamai vannak, úgy vélte, nem lesz abból semmi, és ráadásul nem is igaz. A következő levélben Ráth Mór kiadó a legtapintatosabban tudatja Arannal, hogy a fia jó költő.

„Éppen most érkezvén meg fia művének első példányai, igen örvendetes kötelességemnek tartom, a legelső példányok elküldése

alkalmával legőszintébb örömemet kijelenteni, hogy László úr ily pompás kis könyvecskének szerzője. Mondhatom, nagy érdeklődéssel olvastam az egyes iveteket, és bár egynél több lapot találtam, mely várakozásomnak, és legalább az én gustusomnak nem felel meg teljesen – az egész mű a valóságos nagy talentum, a nagy mérvben művelt elme, és egy nagy jövő zálogának benyomását tette reám.” (292., 1–9. sor)

Míndeközben egy rémalak, Vincze Viktor félévente felszólítja Aranyt mint múzsagyag múzsus, mert férfiról van szó, hogy fejezze már be félbehagyott műveit, majd megvádolja Aranyt azzal, hogy ő írta a *Déliabok hőseit*. Debrecenből, 1877-ben írja, miután számon kéri Aranyt, miért nem válaszolt az előző levelére:

„Igen természetes következménynek találok, hogy ezen többszöri tolkodásomért hallgatással büntet; s nem is merészkedném e tárgyban ismétellen tollat ragadni, ha egy igen tisztelt barátomtól (: megsugom hogy ez Komlóssy Imre :) kinek e szomorító körülményt több ízben fájdalmasan elbeszéltem, a napokban néhány sorból álló levelet, s ennek kapcsában, az itt mellékelt lapon olvasható, s valósággal megtörtént eseményről szóló versecskét nem kapom.

Ebből át fogja látni mélyen tisztelt uram, hogy ez úgy most már nem kettőnk közt fennforgó kérdés tárgya; s ennyi érdeklődés, és vágy a remekmű befejezése iránt, talán megérdemli, hogy: – ha becses egészsége, és fáradalmas munkássága megengedi ezen félbehagyott becses művét bevégezze, s ez – ismét bocsánat! (: de jobb kifejezést nem találok :) erkölcsös kötelessége!...” (395–396., 18–30. sor)

Eddig nem tudtuk, hogy a belső igényen, és a jó Isten sugallatán kívül Vincze Viktornak is köszönhetjük, hogy Arany a *Toldi szerelmét*

végül csak befejezte. A kötet a levélben említett Komlóssy Imre versét is közli:

„A nagyapa olvas a »Daliás időkéből.« Hat éves kis unokája nagy figyelemmel hallgatja, s midőn a nagyapa a 3^k ének végére és, s ezen versszakot elolvasva –

Követi sok áldás’ – ezer, jó szerencse’

Utána poroszkál ázott szemmel Bencze, – s egyszerre csak elhallgat.” (397., 46–51. sor) és akkor a gyerek elkezd sürgetni a nagyapját, hogy miért nincs folytatás. Vincze tehát egy ravasz pszichológiai trükkel próbálta rávenni Aranyt a folytatásra.

Arany János egy ízben saját magáról írja, hogy megfulladt, ám nem Tompához hasonló módon, aki táviratban többször is saját halálhírét keltette, amiből természetesen nagy baj lett, hiszen telefon még nem volt, és a postahivatalok sem mindig voltak naprakészek. Itt Wohl Jankának válaszol Arany, unokája, Szél Piroska nevében, egy levélhamisítványban. (A sajtó alá rendező sok esetben a hiányzó évszámot is kikövetkezteti.) Az idézetben szereplő hotel a Szigeti Nagy Szálló, és Arany *Szigeti veszedelemről* írott tanulmányára is történik utalás a levélben, ami egyszerre vonatkozik a margitszigeti árvízre is, melyről a levél is szól:

„Kedves Janka! Nagyapa sajátkezüleg válaszolna levelére s köszönné meg a »fenyves illatot«, de nem teheti. Hogy miért? kiteszik az alábbiakból.

Amit a lapok a szigeti rettenetes veszedelemről irnak, csak kismiska a valósághoz képest. Iszonyu volt azt látni, hát még átélni! A nagy fürdőházat felkapta a víz, mint pelyhet, s elvitte a sziget alsó végére; dolog lesz ezt onnan visszavontatni, pedig vissza kell, mert a forráskut előbbi helyén maradt. A hotel, melyben mi lakunk, a Dunába dőlt, természetesen azzal az oldalával, mely a Duna felől

van; s így mi alul estünk, honnan ugyan én, mint híres úszó, felrugtam magamat a víz színére, nagymamát is ruhája felvetette. de szegény nagyapa, ki már 40 nap óta fuldoklik, nem bírta meg rossz tüdejével az úszást s így aztán a halak megették. Nagymama, a mint felvetődött, szerencsére egy úszó vaslemezbe kapaszkodott, mely a mosógép része lehetett; én pedig mellette úszva, nagynehezen ide Ráckevice menekültünk, de szegény nagyapának már semmi *fenyves illat* nem használ.” (467–468., 1–16. sor)

Arany utolsó, ránk maradt levelében egy Zimányi József nevű, előtte ismeretlen, érte rajongó katolikus gimnazistának Balassagyarmaton kelt levelére válaszol. A gimnazista Aranyt, akit a világon a legjobban tisztelt, bérma-keresztapának kéri fel. Arany elvállalta. Ez a kritikai kiadás utolsó, 2620. levele, 1882. szeptember 21-én kelt:

„Kedves Öcsém!

Vettem levelét, köszönöm bizalmát, s ifjúi hevülését kiválóbb irodalmi nevek iránt becsülöm: de mint nem katolikus talán el sem fogadhatnám. Ha azonban ez egyházi szokásokkal nem ellenkezik, s ha kegyed egy már mindentől visszavonult beteges öreg ember nevét ohajtja beiratni, ám tegye; csakhogy én az ebből folyó kötelességeket, nem ismerem, s azok teljesítésére talán elégtelen is volnék. (495–496, 1–7. sor)

Zimányi a költő halála után fiának, Arany Lászlónak írt egy részvétnyilvánító és köszönő levelet, amelyet már úgy írt alá, mint aki felvette bérmanevét, és ezért immár Zimányi József János (919.) Arany tehát elfogadta a felkérést, és a következőképpen írta alá: „Fogadjá rokoni üdvözlésemet. [Arany János]”

Egy megvakult, és állásából ezért nyugdíj nélkül elbocsátott morva tisztviselő, Franz Fischer német nyelven ír egy levelet rögtön

azután, hogy olvasta a hivatalos újságban, hogy Ferenc József kitüntette Arany Jánost a Szent István-renddel, és felszólítja Aranyt, hogy fogadjá örömmel az ő német versét, melyben Ferenc József nyilatkozik németül arról, hogy ő mennyire szereti a magyar kultúrát. A morva ezzel pénzt szeretett volna szerezni Aranytól. A levél a kötetben magyar fordításával is szerepel. Fischer a Magyar Tudományos Akadémiáról semmit sem tudott, azt gondolta, hogy az egy királyi, államilag megszervezett intézmény. A mellékelt vers pedig egy örömhír a kitüntetésre:

„Nemcsak a mai nap ünnepére
Függesztem szememet áhítatos örömmel,
Szívem arra indít, hogy Királyunkra
tekintsek,

És hálával megemlékezek Róla is.

Ferenc József! kinek lelkében

Néhány évvel ezelőtt megérett az az

elhatározás,

Hogy az érdemet méltóság, rang és
rendjelek révén

A világ számára első pillantásra láthatóvá
tegye,

Arról is megemlékezett, amit a szellem
kivívott,

A tudományról, melyet a mai idők
megkövetelnek,

A tettekről, és hálásan örvendezett
Nagy szíve az elragadtatás láttán,”

(101–103., idézve a 623. oldalon
található prózai magyar fordításból)

Régi levelezőpartnerei közül a legszomorúbb részt a Tompával folytatott levelezésből ez a kötet tartalmazza. Arany régi barátai közül Tompa halála után nem marad senki, megmaradt barátságai szertefoszlának, vagy nem is annyira mélyek. Jókaival kevesebbet érintkezik, Lévyval nem olyan mély a kapcsolat. Hajdani tanártársával, Szilágyival szemben

Arany megengedi magának a fidélis hangot, de nem olyan mértékben, mint például a már idézett, Wohl Jankához írott levelében, ahol saját fuldokló asztmáján és betegségén élcelődik. Tompa ez alól kivételt jelent, mivel ő egyfolytában meg akart halni, vágyott a halálra, de rettegett is tőle; mindez Aranyt fölmentette a komoly hangvétele alól. Aranynak egyrészt erősnek kellett mutatkoznia a Tompához írott leveleiben, olyannak, aki egy hipochondernek jó tanácsot adhat, másrészt, hogy barátját megvigasztalja, saját magáról a lehető legrémelesebb képet festette. Tehát Arany és Tompa kölcsönösen azzal vigasztalják egymást, hogy „leszünk mi még rosszabbul is”. Mindehhez még az adósságok és a politika emlegetése is hozzájárul. A kiegyezés előtt, 1866. december 8-án Arany Pestről válaszol Tompának, és a legőszintebben nyilatkozik a politikáról:

„Hogy a haza sorsa oly élen érdekel: örülj neki, az jó jel, Teleki verse szerint is. Ősmered azt? ... Én alig érek rá, hogy érdeklődjem: én csak a magam jármával vesződöm. Még nem láttam az új országház belsejét. Egy meggyőződés van: hogy a magyart nem lehet csakugy spongyiával letörölni a föld színéről. Ez nyugtat némileg, a nem sokára bekövetkező válság irányában. Türtünk eleget, türtüni fogunk talán többet, és türtünek a hátul maradókat is.” (54–56., 37–43. sor)

Ez mind felkészülés arra, hogy állítólag majd jobb lesz.

Van jó költő is az elfeledett régi barátok között, az Arannyal egyidős Dobos János, Arany hajdani ceglédi ismerőse. Freiligrath német eredetijéből lázbeteg lefordított egy Láz című verset:

„Egy kölköt, vagy lelenczet küldök hozzád, tudod, papi háznál ilyent tartani nem lehet.

Lázam volt, s eszembe jutott egy rég olvasott német mű, melly akkor nekem tettett,

Freiligrath Láz című műve, ennek a műnek mindegyik jelenete keresztül ment lelkemen, lázas állapotomban. – Aztán leirtam, s mint hajdani jó szomszédomnak ime küldöm, olvasd el azután dobd el. vagy fujsd meg, vagy küld el valamelyik lelencházba”

Levelét aztán úgy fejezi be: „nevesd ki a vén poétát!” (73–76.)

A kötet textológiai is hallatlan nagy teljesítmény. Az összes segédlet tartalmazza az egymásra vonatkoztatásokkal, ugyanakkor a könnyebb használat érdekében jobb lett volna, ha a kötet kapott volna két-három könyvjelzőt. Az Arany-életműnek és Arany akadémikusként vagy akadémiai alkalmazottként ellátott feladatainak fontos forrásdokumentuma. Szilágyihoz írott levelében említi, hogy az akadémiai I. osztály a titkárra hárítja feladatait, így Arany a bolondulásig dolgozik, de előadásra nem jelentkezik senki, Arany ezért Szilágyinak könyörög. Arany mint stratégia a magyar tudományban és kultúraszervezésben, Arany mint áldozata és részese annak a politikai harcnak, amely a kiegyezést megelőzi, illetve, amely kb. Tisza Kálmánig vagy az első garnitúra széteséséig tart. (A Tisza Kálmánhoz fűzött remények a Tompával folytatott levelezésből derülnek ki.) Ezek a levelek a történések számára is érdekesek lehetnek. A kiegyezés megítéléséhez is felbecsülhetetlen kincsésbánya a kötet. Egy megírandó nagy Arany-életrajzhoz nélkülözhetetlen, de mivel több száz személyt mozgat, azok életrajzához is elengedhetetlen. De önmagában véve is érdemes végigolvasni. Az öt kötet végigolvasása hatalmas élményt nyújt. A levelek nagyon nagy része – az Ercseyvel váltott levelek – pénzügyi, gazdasági természetű, Arany befektetéseiről, birtokvásárlásáról, pénzügyeinek intézéséről szól. Fontos része a történetnek, mikor Arany

Lászlót próbálja megmenteni Arany a katonaságtól.

Sáfrán Györgyi halála után a sorozat szerkesztője, és XVII. és XIX. kötetének sajtó alá rendezője is Korompay H. János, így ezért a kötetért, és a többiért is neki kell elsősorban hálásnak lennünk. Végül: a levelek egy része szépirodalmi igényű! Végül az is lehetséges, hogy az egyelőre még csak a hivatali iratok közé sorolható, és még csak részben kiadott, nagobbrészt feltérképezetlen anyag is tartalmazhat irodalmi értékű leveleket. (*Arany János levelezése 5: 1866–1882, s. a. r. Korompay*

Alternatív kutatási technikák

A kortárs kutatómódszertan világában mind a mai napig nem egyértelműen tisztázott, még kevésbé elfogadott a kvalitatív kutatások, illetve kutatómódszertani fogások alkalmazása a kutatók körében. Rendre joggal merül fel a kérdés: miért tekinthető hitelesnek és tudományosan megalapozottnak bármilyen olyan jellegű módszer alkalmazása, amely nehezen mérhető és értékelhető, vagyis csupán komoly munka árán kvantifikálható? Vajon egy gondosan kiszámolt matematikai, statisztikai adathalmaz pontosabb képet ad-e a valóságról, mint akár egy interjúsorozat, akár egy internetes fórumon lezajlott társalgás elemzése?

Ha a fenti kérdésre nem is kapunk egyértelmű választ a mostani kötetből – hiszen nem is a kérdésben való egyértelmű állásfoglalás a célja –, mégis, számos más kérdésre készséggel megfelel. A címben megjelölt „*alternatív kvalitatív*” kutatási módszerek közül a szerzőpáros összesen tízet ismertet. Ezek a következők (a könyv tartalomjegyzékében szereplő sorrendben): *grounded theory*, eset-tanulmány, netnográfia, videográfia, narratív

H. János, sorozatszerkesztő Korompay H. János. [Arany János Összes Művei XIX.] Budapest: Universitas–MTA BTK Irodalomtudományi Intézet, 2015, 1045 p.)

Szőrényi László

DSc, emeritus kutató professzor
MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Klasszika-filológiai és Neolatin Tanszék

HIVATKOZÁS

Arany János Összes Művei XIX. (s.a.r. Korompay H. János) Budapest: Universitas Kiadó, 2015

technika, értelmező vagy interpretatív fotó-interjú, kutatói önmegfigyelés vagy önreflexió, projektív technikák, metaforaelemzés, illetve a képasszociációs eljárás (5–8.).

A kötet felépítése egyáltalán nem mondható mindennapinak: az eredetileg tankönyvnek szánt alkotás műfaját tekintve, a cím alapján „kézikönyv”, ennek megfelelően az egyes fejezetek felhasználóbarát módon mutatnak be egy-egy kvalitatív technikát azoknak, akik számára a vizualitás, illetve a képi láttatás megkönnyíti a megértést és a könnyebb áttekinthetőséget. Didaktikailag is jól használhatóak az összefoglaló táblázatok, amelyek egy-egy témát sűrítenek össze, megjelenítve például a kvalitatív-quantitatív kutatás között fennálló különbségeket, vagy a kvalitatív mintavételi eljárásokat. A könyv ezenkívül abban is kétségkívül formabontó, hogy a fejezetenként megjelenő mottók (Harris Mária [Jodie] költőné írásai) tágtják a gondolkodás horizontját, „fokozzák a kutatói inspirációt”. A szerzők saját műfaji meghatározása alapján a kötet egyfajta „térkép”, mellyel eszközt kínálnak annak, aki a „járatlan utat választja a járt helyett”. Jelen írás célja, „hogy megismertesse az olvasót az alternatív

kutatási technikákkal, olyan módszerekkel, amelyeket egyelőre nem, vagy csak alig használnak a hazai marketing- és menedzsment tudományokban” (20.). Ugyanakkor a könyv olvasása közben megismert módszerek egyáltalán nem állnak távol más társadalomtudományoktól és azok művelőitől sem, így ezek implementálása egy vagy több lehetséges kutatásba új szintre vihetné a kortárs alkalmazott kutatásmódszertani eljárások sorába.

Az első fejezet, amely a kutatóknak a témára, valamint az esetleges módszerekre való ráhangolódását szolgálja (13–75.), a kvalitatív kutatás filozófiai háttérével ismerteti meg az olvasót. Ez a fejezet azt hivatott bizonyítani, hogy a kvalitatív kutatás tudományfilozófiai alapjai ugyanolyan stabilak (vagy instabilak?), mint a kvantitatív módszereké, a különbségek csupán a valóság és a tudomány eltérő értelmezéséből erednek. A kvalitatív kutatást tekinthetjük egy „vita részének”, egy „nem rögzített igazságnak”, ami sokkal inkább „kísérlet arra, hogy megragadjuk a mélyben rejlő értelmet” (26.). Sajátossága, hogy interpretatív – bár a kvantitatív kutatás is az, hisz „az is, hogy mit kutatunk, milyen kutatási kérdéseket teszünk fel, s hogyan találjuk meg rájuk a választ, azt jelenti, hogy miként interpretáljuk a világot.” (27.) A kutatási terv elkészítését szolgáló bevezető rész után következnek az egyes technikákat részletesen bemutató fejezetek, amelyeket a kutatásban betöltött kutatói aktivitás, továbbá a kutatás alanyai által létrehozott hozzájárulás formái szerint különítettek el a szerzők. Megismerhetjük az elméletgyártás technikáit (grounded theory 85–126.), a dokumentáló technikákat (esettanulmány 129–155., netnográfia 157–185., videográfia 187–206.), az elbeszélő technikákat (narratív technika 209–241., értelmező fotóinterjú 243–261., kutatói önmegfigyelés

263–276.), valamint a kreativitást elősegítő technikákat (projektív technika 279–317., metaforák alkalmazása 319–335., kollázs technika, képasszociáció 337–354.). A következőkben néhány gondolat erejéig kitérünk az egyes módszereknek, illetve azok alkalmazásának ismertetésére.

A narratív technikák kapcsán érdemes megemlíteni, hogy az a hazai társadalomtudományi kutatásokban nem idegen terep – erre utal maga a szerző is, bemutatva, hogy „a társadalomtudományok sem lehetnek mentesek a narrativitás elemeitől” (211.). Sőt, Jerome Bruner idézve azt állítja, hogy „a narratívum nem csupán a kommunikáció, hanem az emberi gondolkodás sajátos műfaja is” (211.). Erre utal az a tény is, hogy nemzetközi szinten már a 70-es évektől elterjedt a narratív módszer, amelyet Magyarországon Kovács Éva és Vajda Júlia honosított meg az 1990-es években: ekkor kezdtek el kutatásokat végezni az elsősorban Fritz Schütze és Gabriele Rosenthal által kifejlesztett narratív élettörténeti interjú hermeneutikai elemzésének módszerét felhasználva. Tudomásunk szerint ezt a módszert jelenleg sem alkalmazzák (kellően) széles körben, annak ellenére sem, hogy a társadalomtudományi karokon lassan két évtizede a kutatómódszertani órák tematikájában fellelhető ez a technika.

A könyv érdemben foglalkozik az új IT-technológiák kínálta lehetőségek kutatómódszertani felhasználásával is, amely az újonnan jelentkező „okos” eszközök használatához és azoknak a mindennapi életben történő alkalmazásához köthető. Ezen eszközök révén olyan adatforrások is keletkeznek, melyek elemzése a hagyományos technikák módosításával lehetséges csak, hisz „az online terep online módszereket kíván” (158.). Ehhez a

terephez köthető az úgynevezett netnográfia (net és etnográfia szavak egyesítése) módszerre, amely „adaptálja az etnográfiai kutatási technikákat az online közösségek kultúrájának vizsgálatához” (157.), forrásként pedig az online kommunikációs felületeket használja (például: blogok, fórumok, játékelületek).

Szintén újszerű módszer, és az előzőhöz hasonlóan az etnográfian alapul, a dokumentumfilm hagyományaira építő megközelítés, a videográfia. Ez a módszer azon csoportok kutatására is alkalmas, ahol a verbalitás nehézséges (például mentálisan sérült páciensek esetében). A videográfian belül külön csoportot alkot az önéletrajzi ihletésű autovideográfia, amely az önéletrajzi technikára építve az egyén saját élményeinek lefilmzésére támaszkodik, a fenti eljárással teremtve meg az egyéni narrációt. Remekül alkalmazható olyan kutatási területeken, ahol például az interjú-technikák nem működnek, lásd a korábban említett mentális sérültek esetében.

A kvalitatív kutatások előnye, hogy kreatív módon új interpretációkat hoznak létre, a válaszadó kreativitásának kiaknázásával is – felszínre hozva eddig nem hozzáférhető, tudatalatti vagy eddig még meg nem fogalmazott tartalmakat. A marketingkutatások élen járnak ezeknek a korábban a pszichológia területén használt technikáknak a használatában és fejlesztésében, a társadalomtudományoknak pedig kifejezetten hasznukra válhatna, ha szélesítenék kutatási módszertanuk palettáját, például az ilyen fajta újításokat felhasználva. A fenti, újonnan kidolgozott módszerek körébe tartoznak az ún. projektív technikák, amelyek arra is alkalmasak, hogy feloldják a kutató és a válaszadó közötti kommunikációs szakadékot. A projektív technika egy adott helyzet okainak a megértésére létrejött indirekt kérdező módszer. A cél nem

a mérés maga, hanem a résztvevőben rejlő érzelmek, hitek, attitűdök, motivációk feltárása. Ezek segítik a kutatót abban, hogy megismerje a kutatás alanyának belső világát úgy, hogy közben a válaszadó is kellemesen érezhetik magukat. A projektív technikák közé sorolhatók az asszociációs technikák, a kiegészítő, a konstrukciós vagy létrehozó, valamint az expresszív technikák.

Egy másik, a metaforákat használó módszer célja értelmi modellek készítése, hiszen az emberi gondolkodás is nagyrészt metaforákon alapszik. A ZMET- (Zaltman Metaphor Elicitation Technique) eljárás multidiszciplináris megközelítése magában egyesíti a neurobiológia, a pszichoanalízis, a nyelvészet és a művészetelmélet módszereit. Alapvető feltételezése, hogy az emberi jelentések leg többjét valamilyen képi formában osztjuk meg, ezért a ZMET is képeket használ a vizsgált témakörben megjelenő metaforák verbalizálásához és kifejtéséhez. A kutatás során felhasználandó képeket nem a kutatók adják, hanem a kutatás résztvevői gyűjtik össze saját elgondolásuk szerint: ily módon a kutató semmifajta befolyást nem gyakorolhat a résztvevő döntéseire. Ezzel a lépéssel a válaszadó korábbi tudása és tapasztalatai, előzetes elvárásai, illetve értelmezései kerülnek domináns helyzetbe, majd az interjú során a „képekbe és metaforákba vetítve mondják el mély, közvetlen megkérdéssel nem feltárható gondolataikat” (324.). Egy ilyen kutatás során általában húsz-huszonöt interjú készül el, melyek elemzésével a kutató képes összeállítani az ún. *konzenzus-térképet*, amely tartalmazza a felmerülő fogalmakat, valamint a közöttük meglévő kapcsolati hálózatokat.

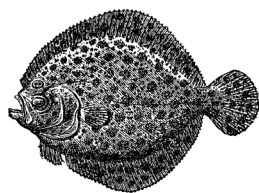
Egy formabontó és újszerű olvasói megközelítéssel dolgozó, korábban eddig nem látott, illetve kanonizált kvalitatív kutatási

módszereket felvonultató könyvet tarthat a kezében az olvasó. Ezen módszerekkel felszerelve a kvalitatív kutatók talán tényleg többet látnak majd kutatásukban, mint a mélyinterjút és a fókuszcsoportot. Más kutatók, laikusok számára pedig egy újfajta megközelítést tartogathat a kötet, s amíg az olva-

só megismeri az általa kiválasztott módszereket, addig is jó kedélyűen és kreatívan követheti a térkép útvonalát. (*Horváth Dóra – Mitev Ariel: Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv. Budapest: Alinea Kiadó, 2015, 394 p.*)

Kárpáti László

Eszterházy Károly Egyetem
Neveléstudományi Doktori Iskola

CONTENTS

Health Care in the 21st Century

Guest Editor: György Kosztolányi

György Kosztolányi: Introduction	770
György Kosztolányi: The Impact of Medical Technology on Healthcare Costs, Health Needs, and Expectations of the Public	772
Iván Bélyácz: Lack of Consensus on Technological Development and Financing in Replacement of Medical Machines and Equipments	777
Péter Mihályi: Alternative Schemes of Financing Healthcare—International and National Experiences	781
László Csiba – Zoltán Vokó: Challenges Due to Expected Change of Morbidity and Mortality Pattern in Hungary	788
István Karádi: Health Aspects of Increasing Human Lifespan	793
Ágnes Dósa: Liability of Health Care Providers—Crisis and Possible Solutions	800

Study

Jenő Kiss: Identity and Mother Tongue in the Story of the Hungarians	805
János Péntek: Revaluation of the Native Language within the Identity of Hungarians in the Peripheral Regions	810
András Mészáros: Discourse-models in the History of Philosophy in Hungary	819
Albert Szent-Györgyi: Some Reminiscences of My Life as a Scientist (<i>Mrs Tasi Ildikó Csúcs – Domonkos Attila Tasi</i>)	828
Károly Brezsnányászky – Gyula Radócz: Geological Mapping Expedition of the Hungarian Academy of Sciences in Cuba	840
István Klinghammer: From the History of Moon Globes	848
Holger Fischer: Hungarian Scientists in Present Day Germany—An Empirical Approach	854

Academy Affairs

António Gomes da Costa: From Ear Candling to Trump: Science Communication in the Post-Truth World (<i>translation: László Egyed</i>)	868
--	-----

The Scientists of the Future

Introduction (<i>Rita Kiss</i>)	875
Children's University at BME—A New Event to Keep in Mind (<i>Györgyi Dallos – László Farkas – Gábor Hornyánszki – Mrs Láng Márta Lázi – Mónika Lukács</i>)	875

<i>Outlook (Júlia Gimes)</i>	885
------------------------------------	-----

<i>Book Review (Júlia Sipos)</i>	888
--	-----